

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સુગા રામ @છુગા રામ

વિરુદ્ધ

રાજસ્થાન રાજ્ય અને અન્ય.

સપ્ટેમ્બર ૧૮, ૨૦૦૬

[અરિજીત પાસાયત અને લોકેશ્વર સિંહ પંતા, ન્યાયમુર્તીશ્રી]

ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતા, ૧૯૭૩:

કલમ ૩૭૮(૩) — ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરેલ—રાજ્ય દ્વારા અપીલ કરવા પરવાનગી માંગેલ અરજી—હાઈકોર્ટ દ્વારા ફગાવેલ—ફગાવવાનો આદેશ અયોગ્ય ગણાયો કારણ કે તે કારણવિહોળો અને સંક્ષિપ્ત હતો—હાઈકોર્ટ દ્વારા, ભલે સંક્ષિપ્ત હોય, પરંતુ મનન કરાયેલ હોવાનું દર્શાવતાં કારણો આપવાના જરૂરી હતા, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે તેનો આદેશ આગળ પડકારપાત્ર હોય.

કલમ ૩૯૭ સાથે વાંચવી કલમ ૪૦૧ — પુનઃવિચારણા — જાળવી રાખવાની યોગ્યતા — ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર — માહિતીદાતા દ્વારા પુનઃવિચારણા અરજી દાખલ — દરમિયાન રાજ્ય દ્વારા અપીલ કરવાની પરવાનગી માંગતી અરજી દાખલ — તે અરજી કારણવિહોણા આદેશથી ફગાવાઈ — તે આધારે પુનઃવિચારણા અરજી પણ ફગાવાઈ — ટકાઉપણું — ઠરાવ્યું કે, ટકાઉ નથી — હાઈકોર્ટને બંને અરજીઓ સાથે સાંભળવા દિશાનિર્દેશ આપવામાં આવ્યો — ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦ — અનુચ્છેદ ૧૩૬ — પ્રક્રિયા — સુનાવણી ની પદ્ધતિ.

ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦— અનુચ્છેદ ૧૩૬—નિર્દોષ જાહેર કરવા સામે અપીલ—ખાનગી પક્ષ દ્વારા—તેની જાળવણી: સુપ્રીમ કોર્ટ રસ ધરાવતા ખાનગી પક્ષકારોના કહેવા પર પણ હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદાઓ સામે અપીલ કરી શકે છે—એવી સ્થિતિ કે સંહિતા ખાનગી પક્ષકારના કહેવા પર ગૌણ અદાલત દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશ સામે હાઈકોર્ટમાં અપીલની જોગવાઈ કરતી નથી, તે અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ સુપ્રીમ કોર્ટની સત્તાના પ્રશ્ન સાથે સુસંગત નથી.

પ્રતિવાદી ૨ થી ૫ પર ભારતીય દંડ સંહિતા અને અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ (અત્યાચાર નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૯ હેઠળના અમુક ગુનાઓ માટે કેસ ચલાવવામાં આવ્યો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે તેમને નિર્દોષ છોડી મૂક્યા હતા. અપીલકર્તાએ ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૩૯૭

આર/ડબ્લ્યુ ૪૦૧ હેઠળ નિર્દોષ છૂટકારાના હુકમના રિવિઝન માટે અરજી દાખલ કરી હતી, જેને હાઈકોર્ટે એ આધારે બરતરફ કરી હતી કે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૩૭૮(૩) મુજબ રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ માટે રજા આપવાની અરજી પહેલેથી જ બરતરફ થઈ ગઈ હતી. નિર્દોષ છૂટકારાને પડકારતી રિવિઝન અરજી હજુ પણ પડતર હતી ત્યારે અપીલ માટે રજા આપવાની અરજી પર સુનાવણી હાથ ધરવામાં આવી હતી.

આ અદાલતમાં અપીલમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઉચ્ચ અદાલતે બિન-તર્કયુક્ત ગુપ્ત આદેશ દ્વારા રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલની મંજૂરી માટેની અરજીને ટૂંકમાં નકારી કાઢી હતી, જે તેથી ટકાઉ ન હતી; અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી પુનરાવર્તન અરજીને નિરર્થક તરીકે ગણી શકાય નહીં અને માત્ર એટલા માટે ટકવાપાત્ર ન ગણી શકાય કારણ કે અપીલની મંજૂરી માટેની રાજ્યની અરજી નામંજૂર કરવામાં આવી હતી અને કોઈ પણ સંજોગોમાં, પુનરાવર્તન અરજી અગાઉ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને અપીલની મંજૂરી માટેની અરજી સાથે હાથ ધરવામાં આવવી જોઈએ.

આંશિક રીતે અપીલને મંજૂરી આપતા કોર્ટે કહ્યું:

૧. ટ્રાયલ કોર્ટને સમગ્ર પુરાવાનું સાવચેતીપૂર્વક મૂલ્યાંકન કરી તેના પર નિષ્કર્ષ પર પહોંચવું જરૂરી હતું. જો આ બાબતે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ચૂક થઈ હોય તો હાઈકોર્ટને અપીલ સ્વીકારી આવી ચલાવવી ફરજિયાત હતી. આ કેસની

હકીકતોમાં ટ્રાયલ કોર્ટએ કાયદાની ફરજ મુજબ પોતાની જવાબદારી નિભાવેલી નથી. આવા સંજોગોમાં હાઈકોર્ટને પરવાનગી આપવી જોઈએ હતી અને ત્યારબાદ પ્રથમ અપીલની અદાલત તરીકે, રેકૉર્ડ પર રહેલા સમગ્ર પુરાવાનું સ્વતંત્રપણે પુનઃમૂલ્યાંકન કરી આરોપીની દોષિતતા કે નિર્દોષિતતા અંગે નિષ્પક્ષ તારણ આપવું જોઈએ હતું. તે કરવામાં આવ્યું નથી. આમાં સંકળાયેલા પ્રશ્નો સામાન્ય નહોતા. નિર્દોષ જાહેર કરવાનો મુખ્ય આધાર એ જણાય છે કે નજરે જોનાર સાક્ષીઓએ મૃત્યુ પામનારાને બચાવવાનો કોઈ પ્રયાસ કર્યો નહોતો અને તેથી તેમની હાજરી શંકાસ્પદ માનવામાં આવી. હાઈકોર્ટે અપીલ કરવા પરવાનગી ન આપવાના કારણો આપ્યા નથી અને એવો લાગે છે કે આવી પરવાનગી ન આપવાથી નિર્દોષ જાહેર કરાયેલા આદેશની કડક તપાસ કરવાની તક હંમેશા માટે ગુમાઈ ગઈ છે, આ બાબતે હાઈકોર્ટ સંપૂર્ણપણે અવગત નહોતું. હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ સામેની અપીલ પર થયેલ વ્યવહાર અસંતોષકારક છે. કારણો આપવાથી આદેશમાં સ્પષ્ટતા આવે છે. ન્યાયની સર્વોચ્ચ દ્રષ્ટિએ હાઈકોર્ટને પોતાના આદેશમાં, ભલે સંક્ષિપ્ત હોય, પરંતુ વિચારવિમર્શ કરેલો દર્શાવતા કારણો આપવાના જરૂરી હતા, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે તેનો આદેશ આગળ પડકારપાત્ર હોય. કારણોની ગેરહાજરીને કારણે હાઈકોર્ટનો આદેશ ટકાઉ નથી. [૩૩૪-એફ-એચ; ૩૩૫-એ-બી]

૧.૨. કારણો એ નિર્ણય લેનારના મન અને વિવાદ વચ્ચેના જીવંત જોડાણો છે અને કારણો પર પહોંચેલા નિર્ણય અથવા નિષ્કર્ષ વસ્તુનિષ્ઠતા દ્વારા અવેજી વ્યક્તિલક્ષી છે. કારણો નોંધવા પર ભાર એ છે કે જો નિર્ણય "રિફ્ક્સનો અસ્પષ્ટ ચહેરો" દર્શાવે છે, તો તે તેના મૌન દ્વારા, અદાલતો માટે તેમના અપીલ કાર્યને અમલમાં મૂકવા અથવા નિર્ણયની માન્યતાનો નિર્ણય કરવામાં ન્યાયિક સમીક્ષાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવો લગભગ અશક્ય બનાવી શકે છે. તર્ક કરવાનો અધિકાર એ મજબૂત ન્યાયિક પ્રણાલીનો અનિવાર્ય ભાગ છે, ઓછામાં ઓછા પૂરતા કારણો જે સુચવે કે અદાલતે બુદ્ધીપૂર્વક વીચારણા કરેલ છે. બીજો તર્ક એ છે કે અસરગ્રસ્ત પક્ષ જાણી શકે છે કે નિર્ણય તેની વિરુદ્ધ કેમ ગયો છે. કુદરતી ન્યાયની હિતકારી જરૂરિયાતોમાંની એક એ છે કે કરવામાં આવેલા આદેશના કારણોની સ્પષ્ટ જણાવવું, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, બોલવું. "રિફ્ક્સનો અસ્પષ્ટ ચહેરો" સામાન્ય રીતે ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક કામગીરી સાથે અસંગત હોય છે. [૩૩૫-E, F]

યુપી રાજ્ય. વિરુદ્ધ બટ્ટન અને અન્ય, [૨૦૦૧] ૧૦ એસ. સી. સી. ૬૦૭; મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ વિક્કલ રાવ પ્રીતિરાવ ચવ્હાણ, એ. આઈ. આર. (૧૯૮૨) એસ. સી. ૧૨૧૫; જવાહર લાલ સિંહ વિરુદ્ધ નરેશ સિંહ અને અન્ય, [૧૯૮૭] ૨ એસ. સી. સી. ૨૨૨ અને પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ ભાગ સિંહ, [૨૦૦૪] ૧ એસ. સી. સી. ૫૪૭ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રીત વિ. અમલગેમેટેડ એન્જિનિયરિંગ યુનિયન, [૧૯૭૧] ૧ ઓલ ઇ.
આર. ૧૧૪૮ અને એલેક્ઝાન્ડર મશીનરી (ડુડલી) લિમિટેડ વિ. કેબટ્રી,
(૧૯૭૪) એલ. સી. આર. ૧૨૦, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૨.૧. બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ અદાલતમાં નિહિત અપીલની શક્તિને ચોક્કસ કાયદા હેઠળ અપીલ અદાલતો અને અપીલ ટ્રિબ્યુનલ્સ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી સામાન્ય અપીલ શક્તિ સાથે મુંજવણ ન કરવી જોઈએ. તે એક સંપૂર્ણ સત્તા છે, જે ન્યાયની તાત્કાલિક માંગને પહોંચી વળવા માટે 'સામાન્ય કાયદાના કાર્યક્ષેત્રની બહાર ઉપયોગ કરી શકાય છે'. અનુચ્છેદ ૧૩૬ કોઈને પણ આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર પ્રદાન કરતી નથી અથવા કોઈને પણ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાથી અટકાવતી નથી. સત્તા આ અદાલતમાં નિહિત છે પરંતુ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર કોઈની પાસે નથી. આ અદાલતની સત્તાનો ઉપયોગ કોણ કરી શકે તેની કોઈ મર્યાદા દ્વારા મર્યાદિત નથી. જ્યાં હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદાથી ન્યાયની ગંભીર નિષ્ફળતા થઈ હોય ત્યાં આ કોર્ટ તેની ફરજ નિભાવવાથી દૂર રહી શકે નહીં અને આ આધાર પર દખલ કરવાનું ટાળી શકે નહીં કે રાજ્યએ નહીં પણ ખાનગી પક્ષે કોર્ટના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે આ અદાલત રસ ધરાવતા ખાનગી પક્ષકારોના કહેવા પર હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદાઓ સામે અપીલ કરી શકે છે. ખાનગી પક્ષના કહેવા પર ગૌણ અદાલત

દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશ સામે ઉચ્ચ અદાલતમાં અપીલ કરવા માટે સંહિતા જોગવાઈ કરતી નથી તે સંજોગો અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ અદાલતની સત્તાના પ્રશ્ન સાથે સુસંગત નથી. [૩૩૬-બી-ઈ]

૨.૨. એવી આશંકા વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી કે જો ખાનગી પક્ષોના કહેવા પર નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદાઓ સામે અપીલની મંજૂરી આપવામાં આવે તો અપીલનો પૂર આવી શકે છે જે આ અદાલત દ્વારા શેર કરવામાં આવતી નથી. બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળની અપીલ આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલી વિશેષ રજા દ્વારા સ્વીકારવામાં આવે છે, પછી ભલે તે રાજ્ય હોય કે ખાનગી પક્ષ કે જે આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે, અને વિશેષ રજા અલબત્ત એક બાબત તરીકે આપવામાં આવતી નથી, પરંતુ માત્ર સારા અને પૂરતા કારણોસર આપવામાં આવે છે, જે આ અદાલતની પ્રથા દ્વારા સારી રીતે સ્થાપિત છે. [૩૩૬-E, F]

૨.૩. સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહીએ તો, અનુચ્છેદ ૧૩૬ પક્ષકારને અપીલ કરવાનો અધિકાર આપતું નથી પરંતુ તે આ અદાલતને યોગ્ય કેસોમાં દખલ કરવાની વ્યાપક વિવેકાધીન સત્તા પ્રદાન કરે છે. વિવેકાધીન પરિમાણ નોંધપાત્ર છે પરંતુ તે અદાલતની સત્તા સાથે સંબંધિત છે. અનુચ્છેદ ૧૩૬ એક વિશેષ અધિકારક્ષેત્ર છે. તે શેષ શક્તિ છે; તે તેના વિસ્તરણમાં અસાધારણ છે, તેની મર્યાદાઓ, જ્યારે તે અન્યાયનો પીછો કરે છે, ત્યારે તે આકાશ જ છે. આ અદાલત જ્યાં પણ હોય ત્યાં અન્યાય સુધી પહોંચીને કાર્યાત્મક રીતે પોતાને

પરિપૂર્ણ કરે છે અને આ સત્તા મોટાભાગે અનુચ્છેદ ૧૩૬ માંથી સામાન્ય કેસોમાં મેળવવામાં આવે છે. [૩૩૭-એ-બી]

૨.૪. તે સ્પષ્ટ છે કે અનુચ્છેદ ૧૩૬ સંયુક્ત માળખાની છે, શક્તિ-કમ-પ્રક્રિયા-શક્તિ છે જેમાં તે આ અદાલતમાં અધિકારક્ષેત્ર અને પ્રક્રિયાને નિહિત કરે છે જેમાં તે સુનાવણીની રીતને વર્ણવે છે. કમનસીબે તે હાઈકોર્ટના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવ્યું હોય તેવું લાગતું નથી કે જ્યારે અપીલ કરવાની મંજૂરી માટેની અરજી હાથ ધરવામાં આવી ત્યારે ફરિયાદીની પુનરાવર્તન અરજી નિર્દોષતાને પડકારતી બાકી હતી. આદર્શ પરિસ્થિતિ એ હતી કે બંને અરજીઓ એકસાથે સાંભળવામાં આવી હોત.

[૩૩૭- ડી-એફ]

૨.૫. ઉપર દર્શાવેલા સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલી રજા મંજૂર કરવા માટેની અરજીઓ અને માહિતી આપનાર દ્વારા દાખલ કરાયેલી પુનરીક્ષણ અરજી બંનેની એકસાથે સુનાવણી કરવા માટે ઉચ્ચ અદાલતને નિર્દેશ આપવો યોગ્ય રહેશે. [૩૩૭-એફ-જી]

દુર્ગા શંકર મહેતા વિરુદ્ધ ઠાકુર રઘુરાજ સિંહ, **AIR (૧૯૫૪) SC ૫૨૦**;
મોહન લાલ વિરુદ્ધ અજીત સિંહ, [૧૯૭૮] ૩ **SCC ૨૭૯**; અરુણાચલમ
વિરુદ્ધ P. S. R. સાધનાનથમ અને એન. આર., [૧૯૭૯] ૨ એસસીસી
૨૭૯; પી. એસ. આર. સાધનાનાહમ વિરુદ્ધ અરુણાચલમ અને અબ્ર,

[૧૯૮૦] ૩ એસ. સી. સી. ૧૪૧ અને એશર સિંહ વિરુદ્ધ એપી રાજ્ય,
[૨૦૦૪] ૧૧ એસ. સી. સી. ૫૮૫ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

ફોજદારી અપીલ અધિકારક્ષેત્ર:

૨૦૦૬ની ફોજદારી અપીલ નંબર ૯૭૧.

ડી. બી. ક્રિમિનલ રિવિઝન પિટિશન નંબર ૬૬૭/૨૦૦૪ માં જોધપુર ખાતે
રાજસ્થાન માટે હાઈકોર્ટના ન્યાયિક અદાલતના અંતિમ આદેશ અને
ચુકાદામાંથી.

અપીલકર્તા માટે મહાબીર સિંહ, અજય પાલ, રાકેશ દહિયા અને ઋત્વિક પાંડા.

પ્રતિવાદીઓ માટે ડૂંગર સિંહ, વી. જે. ફાન્સિસ અનુપમ મિશ્રા જેનિસ, મધુરિમા
તાતિયા અને અરુણેશ્વર ગુપ્તા.

કોર્ટનો ચુકાદો આના દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો

અરિજીત પાસાયત, ન્યાયમુર્તીશ્રી. લીવ મંજૂર.

આ અપીલ જોધપુર ખાતેની રાજસ્થાન હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે પસાર કરેલા
આદેશની શુદ્ધતા પર સવાલ ઉઠાવનારા માહિતી આપનાર દ્વારા કરવામાં આવી
છે, જેમાં અપીલકર્તા દ્વારા ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૪૦૧
સાથે વાંચીને કલમ ૩૯૭ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી પુનરીક્ષણ અરજીને
ફગાવી દેવામાં આવી છે (ટૂંકમાં 'Cr.P.C.') જેમાં પ્રતિવાદી નંબર ૨ થી ૫ ના

સંદર્ભમાં ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશની કાયદેસરતા અને શુદ્ધતા પર સવાલ ઉઠાવવામાં આવ્યા છે. ઉપરોક્ત પ્રતિવાદીઓએ ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (ટૂંકમાં 'આઈ. પી. સી.') ની કલમ ૧૪૮ સાથે વાંચી શકાય તેવા ગુનાઓની કલમ ૧૪૮ અને ૩૦૨ અને અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ (અત્યાચાર નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૮ (ટૂંકમાં 'અત્યાચાર અધિનિયમ') ની કલમ ૩ (૨) હેઠળ સજા પામેલા ગુનાઓની કથિત કાર્યવાહીનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. ૨૨.૬.૨૦૦૪ ના ચુકાદા દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટ એટલે કે વિશેષ ન્યાયાધીશ અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ (અત્યાચાર નિવારણ) બાલોત્રા, જિલ્લા બાડમેર, રાજસ્થાનએ આરોપી વ્યક્તિઓને દોષિત ઠેરવ્યા ન હતા અને તેમને નિર્દોષ જાહેર કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. રાજસ્થાન રાજ્યએ કલમ ૩૭૮ (૩) Cr.P.C ની શરતો અનુસાર અપીલ કરવાની રજા આપવા માટે અરજી દાખલ કરી હતી. ૨૯.૪.૨૦૦૫ તારીખના આદેશ દ્વારા ઉપરોક્ત અરજી નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. તે તારીખના ઘણા સમય પહેલાં એટલે કે ૨૦.૮.૨૦૦૪ ના રોજ, અપીલકર્તાએ નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશમાં સુધારો કરવા માટે અરજી દાખલ કરી હતી. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, વિવાદિત આદેશ દ્વારા ઉચ્ચ અદાલતે પુનરાવર્તન અરજીને આ આધાર પર ફગાવી દીધી હતી કે રજા આપવા માટેની રાજ્યની અરજી ફગાવી દેવામાં આવી છે અને તેથી પુનરાવર્તન અરજી સ્વીકાર્ય નથી.

અપીલના સમર્થનમાં અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે ઉચ્ચ અદાલતે રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રજા માટેની અરજીને ટૂંકમાં નકારી કાઢી હતી. આ આદેશ ગેરવાજબી, રહસ્યમય હતો અને આ અદાલતે ઘણા કેસોમાં જે કદ્યું છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને તે ટકાઉ નથી. કોઈ પણ સંજોગોમાં, આ પુનરાવર્તન અરજી અગાઉ દાખલ કરવામાં આવી છે, અને તે રજા આપવા માટેની અરજી સાથે લેવામાં આવવી જોઈએ. અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી પુનરાવર્તન અરજીને નિર્રથક ગણી શકાય નહીં અને માત્ર રજા આપવા માટેની રાજ્યની અરજી નામંજૂર કરવામાં આવી છે એટલા માટે તેને ટકવાપાત્ર ગણી શકાય નહીં. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા અનુસાર રજા આપવાની અરજી શા માટે અસમર્થનીય હોવાનું જણાયું તેના કારણો સૂચવવા ઉચ્ચ અદાલત માટે અનિવાર્ય હતું. આવા કોઈ કારણોની ગેરહાજરીમાં હાઈકોર્ટનો આદેશ અસમર્થનીય છે.

પ્રતિવાદી નંબર ૨ થી ૫ ના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે વિશેષ રજા અરજી જાળવવા યોગ્ય નથી. પુનરાવર્તન માટેની અરજી એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને માન્ય ન હતી કે ઉપરોક્ત અરજીમાં કરેલી વિનંતી દોષિત ઠેરવવાની હતી. કલમ ૩૯૭ Cr.P.C જણાવે છે કે માત્ર પુનઃવિચારણાનો નિર્દેશ આપી શકાય છે અને ફરિયાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીમાં નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશને દોષિત ઠરાવવામાં પરિવર્તિત કરી શકાતો નથી.

Cr.P.C ની કલમ ૩૭૮ (૩). નિર્દોષ જાહેર થવાના કિસ્સામાં રજા આપવાની હાઈકોર્ટની સત્તા સાથે સંબંધિત છે. Cr.P.C ની કલમ ૩૭૮ (૧) અને (૩) નીચે મુજબ વાંચે છે:

" ૩૭૮ (૧) પેટા-કલમ (૨) માં અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે સિવાય અને પેટા-કલમ (૩) અને (૫) ની જોગવાઈઓને આધિન, રાજ્ય સરકાર, કોઈ પણ સંજોગોમાં, સરકારી વકીલને ઉચ્ચ અદાલત સિવાયની કોઈપણ અદાલત દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના મૂળ અથવા અપીલ આદેશ અથવા સત્ર અદાલતે પુનરાવર્તનમાં નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશ સામે ઉચ્ચ અદાલતમાં અપીલ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે.

(૩) પેટા-કલમ (૧) અથવા પેટા-કલમ (૨) હેઠળની કોઈ પણ અપીલ ઉચ્ચ અદાલતની મંજૂરી સિવાય સ્વીકારવામાં આવશે નહીં.

ટ્રાયલ કોર્ટે સમગ્ર પુરાવાનું કાળજીપૂર્વક મૂલ્યાંકન કરવું અને પછી કોઈ નિષ્કર્ષ પર આવવું જરૂરી હતું. જો ટ્રાયલ કોર્ટ આ સંબંધમાં નિષ્ફળ રહી હોત તો હાઈકોર્ટ અપીલને ધ્યાનમાં લઈને આવી કવાયત હાથ ધરવા માટે બંધાયેલી હતી. આ કેસની હકીકતો પર ટ્રાયલ કોર્ટે તેની ફરજો બજાવી ન હતી, જેમ કે કાયદા દ્વારા તેને આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો. ઉચ્ચ અદાલતે આવા સંજોગોમાં રજા આપવી જોઈએ અને ત્યારબાદ અપીલની પ્રથમ અદાલત તરીકે, સ્વતંત્ર રીતે

રેકૉર્ડ પરના સમગ્ર પુરાવાની ફરીથી મુલ્યાંકન કરવી જોઈએ અને આરોપીના અપરાધ અથવા અન્યથા સંબંધમાં તેના તારણોને નિરપેક્ષપણે પરત કરવા જોઈએ. તેમ કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે. સામેલ પ્રશ્નો તુરંત ન હતા. નિર્દોષ જાહેર કરવાનો પ્રાથમિક આધાર એ જણાય છે કે સાક્ષીઓએ મૃતકને બચાવવા માટે કોઈ પ્રયાસ કર્યો ન હતો અને તેથી તેમની હાજરી શંકાસ્પદ છે. ઉચ્ચ અદાલતે નિર્દોષતા સામે અપીલ દાખલ કરવા માટે રજા આપવાનો ઇનકાર કરવા માટે કોઈ કારણ આપ્યું નથી, અને એ હકીકતથી સંપૂર્ણપણે અજાણ હોવાનું જણાય છે કે આવા ઇનકાર દ્વારા, અપીલ મંચ દ્વારા નિર્દોષતાના આદેશની નજીકથી તપાસ, એકવાર અને કાયમ માટે ખોવાઈ ગઈ છે. જે રીતે નિર્દોષ જાહેર કરવાની વિરુદ્ધની અપીલ પર હાઈકોર્ટ દ્વારા કાર્યવાહી કરવામાં આવી છે તે ઇચ્છનીય છે. કારણો ક્રમમાં સ્પષ્ટતા રજૂ કરે છે. ન્યાયની સ્પષ્ટ વિચારણા પર, ઉચ્ચ અદાલતે તેના કારણો, ગમે તેટલું ટૂંકું હોય, તેના આદેશમાં અરજીનો બુદ્ધીપુર્વક વીચારણા કરેલ છે તેનો સંકેત આપવો જોઈએ, જ્યારે તેનો આદેશ પડકારના વધુ માર્ગ માટે અનુકૂળ હોય. કારણોની ગેરહાજરીએ હાઈકોર્ટના આદેશને ટકાઉ બનાવ્યો નથી. આવો જ મત ચુ. પી. વિરુદ્ધ બહન અને અન્ય, [૨૦૦૧] ૧૦ એસ. સી. સી. ૬૦૭ માં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. લગભગ બે દાયકા પહેલાં મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ વિઠ્ઠલ રાવ પ્રીતિરાવ ચવ્હાણ, AIR (૧૯૮૨) SC ૧૨૧૫ માં રજા આપવા માટેની અરજી સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે બોલવાના આદેશની ઇચ્છનીયતા પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો હતો. આવા કિસ્સાઓમાં કારણો

સૂચવવાની જરૂરિયાતને ન્યાયિક રીતે અનિવાર્ય તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે. જવાહર લાલ સિંહ વિરુદ્ધ નરેશ સિંહ અને અન્ય, [૧૯૮૭] ૨ એસ. સી. સી. ૨૨૨ માં આ ડ્રાફ્ટિકોણનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવ્યું હતું. આ અદાલત દ્વારા કાયદાની ઘોષણાનું પાલન કરવા માટેની ન્યાયિક શિસ્તને કોઈ પણ સત્તા અથવા અદાલત દ્વારા કોઈ પણ બહાનું હેઠળ છોડી શકાતી નથી, પછી ભલે તે રાજ્યની સર્વોચ્ચ અદાલત હોય, જે ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ (ટૂંકમાં 'બંધારણ') ની અનુચ્છેદ ૧૪૧થી અજાણ હોય.

વહીવટી આદેશોના સંદર્ભમાં પણ લોર્ડ કેનિંગ એમ. આર. એ બ્રીન વિ. અમલગેમેટેડ એન્જિનિયરિંગ યુનિયન, [૧૯૭૧] | ઓલ ઇ. આર. ૧૧૪૮ માં અવલોકન કર્યું હતું કે "કારણો આપવું એ સારા વહીવટના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોમાંથી એક છે". એલેક્ઝાન્ડર મશીનરી (ડુડલી) લિમિટેડ વિ. કેબટ્રી, (૧૯૭૪) એલસીઆર ૧૨૦ માં એવું જોવા મળ્યું હતું: "કારણો આપવામાં નિષ્ફળતા એ ન્યાયનો ઇનકાર સમાન છે". કારણો એ નિર્ણય લેનારના મન અને વિવાદ અને નિર્ણય અથવા નિષ્કર્ષ વચ્ચેના જીવંત કડીઓ છે. કારણો વસ્તુનિષ્ઠતા દ્વારા વ્યક્તિલક્ષીને બદલે છે. કારણો નોંધવા પર ભાર એ છે કે જો નિર્ણય "રિફ્લેક્સનો અસ્પષ્ટ ચહેરો" દર્શાવે છે, તો તે તેના મૌન દ્વારા, અદાલતો માટે તેમના અપીલ કાર્યને અમલમાં મૂકવા અથવા નિર્ણયની માન્યતાનો નિર્ણય કરવામાં ન્યાયિક સમીક્ષાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવો લગભગ અશક્ય બનાવી શકે છે. તર્ક કરવાનો અધિકાર એ મજબૂત ન્યાયિક પ્રણાલીનો અનિવાર્ય ભાગ છે, ઓછામાં

ઓછા જે સુચવે કે અદાલતે બુધ્ધીપુર્વક વીચારણા કરેલ છે તેના પૂરતા કારણો છે. બીજો તર્ક એ છે કે અસરગ્રસ્ત પક્ષ જાણી શકે છે કે નિર્ણય તેની વિરુદ્ધ કેમ ગયો છે. કુદરતી ન્યાયની હિતકારી જરૂરિયાતોમાંની એક એ છે કે કરવામાં આવેલા આદેશના કારણોની જોડણી, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, બોલવું. "સિંક્સનો અસ્પષ્ટ ચહેરો" સામાન્ય રીતે ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક કામગીરી સાથે અસંગત હોય છે.

આ પાસાઓ પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ ભાગ સિંહ, [૨૦૦૪] ૧ એસ. સી. સી. ૫૪૭ માં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા હતા.

પ્રતિવાદીઓ નંબર ૨ થી ૫ એ અપીલ દાખલ કરવા માટે અપીલકર્તાની સ્થિતિ પર સવાલ ઉઠાવ્યા છે.

ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદા સામે બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે રાજ્યથી અલગ ખાનગી પક્ષની ક્ષમતા વિશે ઘણા કિસ્સાઓમાં શંકા ઉભી કરવામાં આવી છે. અમને શંકામાં કોઈ સાર દેખાતું નથી. બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ અદાલતમાં નિહિત અપીલની શક્તિને ચોક્કસ કાયદા હેઠળ અપીલ અદાલતો અને અપીલ ટ્રિબ્યુનલ્સ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી સામાન્ય અપીલ શક્તિ સાથે ભેળસેળ ન કરવી જોઈએ. તે એક સંપૂર્ણ સત્તા છે, જે ન્યાયની તાત્કાલિક માંગને પહોંચી વળવા માટે 'સામાન્ય કાયદાના કાર્યક્ષેત્રની બહાર ઉપયોગ કરી શકાય

છે' (દુર્ગા શંકર મહેતા વિરુદ્ધ ઠાકુર રઘુરાજ સિંહ, AIR (૧૯૫૪) SC ૫૨૦ જુઓ. બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૩૬ કોઈને પણ આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર પ્રદાન કરતી નથી અથવા કોઈને પણ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાથી અટકાવતી નથી. સત્તા આ અદાલતમાં નિહિત છે પરંતુ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર કોઈની પાસે નથી. આ અદાલતની સત્તાનો ઉપયોગ કોણ કરી શકે તેની કોઈ મર્યાદા દ્વારા મર્યાદિત નથી. જ્યાં ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદાથી ન્યાયની ગંભીર નિષ્ફળતા થઈ હોય ત્યાં આ અદાલત તેની ફરજ નિભાવવાથી દૂર રહી શકે નહીં અને આ આધાર પર હસ્તક્ષેપ કરવાથી દૂર રહી શકે નહીં કે રાજ્ય નહીં પણ ખાનગી પક્ષે અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કર્યો છે. અમને સહેજ પણ શંકા નથી કે અમે રસ ધરાવતા ખાનગી પક્ષોના કહેવા પર પણ હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદાઓ સામે અપીલ કરી શકીએ છીએ. ખાનગી પક્ષના કહેવા પર ગૌણ અદાલત દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશ સામે ઉચ્ચ અદાલતમાં અપીલ કરવા માટે સંહિતા જોગવાઈ કરતી નથી તેવા સંજોગોમાં, અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ અદાલતની સત્તાના પ્રશ્ન સાથે કોઈ સુસંગતતા નથી. આપણે ઉલ્લેખ કરી શકીએ કે મોહન લાલ વિરુદ્ધ અજીત સિંહ, [૧૯૭૮] ૩ એસ. સી. સી. ૨૭૯ માં આ અદાલતે ખાનગી પક્ષના કહેવા પર હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદામાં દખલ કરી હતી. એવી આશંકા વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી કે જો ખાનગી પક્ષોના કહેવા પર નિર્દોષ જાહેર

કરવાના ચુકાદાઓ સામે અપીલની મંજૂરી આપવામાં આવે તો અપીલોનું પૂર આવી શકે છે. અમે આ આશંકા સાથે સહમત નથી. બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળની અપીલ આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલી વિશેષ રજા દ્વારા સ્વીકારવામાં આવે છે, પછી ભલે તે રાજ્ય હોય કે ખાનગી પક્ષ કે જે આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે, અને વિશેષ રજા અલબત્ત એક બાબત તરીકે આપવામાં આવતી નથી, પરંતુ માત્ર સારા અને પૂરતા કારણોસર આપવામાં આવે છે, જે આ અદાલતની પ્રથા દ્વારા સારી રીતે સ્થાપિત છે.

ઉપરોક્ત અભિપ્રાય આ અદાલતે અરુણાચલમ વિરુદ્ધ પી. એસ. આર. સાધનાનથમ અને અબ્ર, [૧૯૭૯] ૨ એસ. સી. સી. ૨૭૯માં વ્યક્ત કર્યો હતો. પી. એસ. આર. સાધનાનથમ વિરુદ્ધ અરુણાચલમ અને અબ્ર, [૧૯૮૦] ૩ એસ. સી. સી. ૧૪૧ માં બંધારણીય ખંડપીઠે ફરીથી આ અભિપ્રાયનો પુનરોચ્ચાર કર્યો છે.

જોવાનું એ છે કે "કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા" ના દૃષ્ટિકોણથી અનુચ્છેદ ૧૩૬ નો વ્યાપક વિસ્તાર યોગ્ય છે કે કેમ. સ્પષ્ટ શબ્દોમાં, અનુચ્છેદ ૧૩૬ પક્ષકારને અપીલ કરવાનો અધિકાર આપતો નથી, પરંતુ તે આ કોર્ટને યોગ્ય કેસોમાં દખલગીરી કરવા માટે વ્યાપક વિવેકાધીન સત્તા આપે છે. વિવેકાધીન પરિમાણ નોંધપાત્ર છે પરંતુ તે કોર્ટની સત્તા સાથે સંબંધિત છે. અનુચ્છેદ ૧૩૬ એક વિશેષ અધિકારક્ષેત્ર છે. તે અવશેષ સત્તા છે; તે તેની વ્યાપકતામાં અસાધારણ છે, જ્યારે તે અન્યાયનો પીછો કરે છે, ત્યારે તેની મર્યાદા આકાશ પોતે છે. આ કોર્ટ

જ્યાં પણ અન્યાય હોય ત્યાં પહોંચીને પોતાને કાર્યાત્મક રીતે પરિપૂર્ણ કરે છે અને આ સત્તા મોટાભાગના સામાન્ય કેસોમાં અનુચ્છેદ ૧૩૬ માંથી પ્રાપ્ત થાય છે. શું તે માત્ર કોર્ટમાં એવી સત્તા છે કે જેનો ઉપયોગ તે ગમે તે રીતે કરી શકે છે? શું ઉપયોગની રીત અને ઉપયોગના પ્રસંગમાં કોઈ પ્રક્રિયાગત મર્યાદા નથી? શું અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ કેસની સુનાવણી કરતી વખતે, રજા આપવા અથવા આવી રજા પછી, અપીલના અંતિમ નિકાલના મામલામાં ન્યાયીપૂર્વક કાર્ય કરવાની કોઈ ફરજ નથી? તેમાં કોઈ શંકા નથી કે આ કોર્ટમાં નિહિત સત્તામાં આવશ્યકપણે એક પ્રક્રિયા સમાવિષ્ટ છે. સ્થાપક પિતાઓએ અનુચ્છેદ ૧૩૬ ની શરતોમાં જ નિર્ધિવાદપણે ઈશદો રાખ્યો હતો કે દેશની સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશો દ્વારા તેનો ઉપયોગ આપણા ન્યાયશાસ્ત્રમાં પૂર્વદષ્ટાંતો દ્વારા સુસ્થાપિત ન્યાયિક સિદ્ધાંતોનું સાવચેતીપૂર્વક પાલન કરીને કરવામાં આવશે.

તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૧૩૬ સંયુક્ત માળખાની છે, શક્તિ-કમ-પ્રક્રિયા-શક્તિ છે જેમાં તે આ અદાલતમાં અધિકારક્ષેત્ર અને પ્રક્રિયાને નિહિત કરે છે જેમાં તે સુનાવણીની રીતને વર્ણવે છે.

આ પાસાઓ એશર સિંહ વિરુદ્ધ એપી રાજ્ય, [૨૦૦૪] ૧૧ એસસીસીપટપ માં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા હતા.

કમનસીબે તે હાઈકોર્ટના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવ્યું હોય તેવું લાગતું નથી કે જ્યારે અપીલ કરવાની મંજૂરી માટેની અરજી હાથ ધરવામાં આવી ત્યારે

ફરિયાદીની પુનરાવર્તન અરજી નિર્દોષતાને પડકારતી બાકી હતી. આદર્શ પરિસ્થિતિ એ હતી કે બંને અરજીઓ એકસાથે સાંભળવામાં આવી હોત.

ઉપર દર્શાવેલા સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલી રજા મંજૂર કરવા માટેની અરજીઓ અને માહિતી આપનાર એટલે કે ૨૦૦૪ના ક્રિમિનલ રિવિઝન નંબર ૬૬૭ અને ૨૦૦૪ના ક્રિમિનલ લીવ ટુ અપીલ નંબર ૩૦૦ દ્વારા દાખલ કરાયેલી પુનરીક્ષણ અરજી બંનેની એકસાથે સુનાવણી કરવા માટે ઉચ્ચ અદાલતને નિર્દેશ આપવો યોગ્ય રહેશે. કહેવાની જરૂર નથી કે અરજીઓ કાયદા અનુસાર ધ્યાનમાં લેવાની છે.

ઉપરોક્ત હદ સુધી અપીલ કરવાની મંજૂરી છે.

આંશિક રીતે અપીલની મંજૂરી છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.